

Artotekordning i Norge

”artotek, samling av kunstverk til utlån for det alminnelige publikum, institusjoner osv, ofte i samarbeid med et bibliotek” (caplex.no)

- 1. Anbefalinger/Konklusjoner**
- 2. Gjennomgang av artotekordninger i Norge til nå med en analyse av erfaringene**
 - 2.1 Virksomhet før 1984
 - 2.2 Artoteksentralen 1984-1996
 - 2.3 Virksomhet i bibliotekene i dag
 - 2.4 Kunst på arbeidsplassen
 - 2.5 Kunst i skolen
 - 2.6 Riksutstillinger
 - 2.7 Utlån av kunst fra museer
- 3. Vurdering av erfaringer fra tilsvarende artotekordninger i utlandet**
 - 3.1 Norden
 - 3.2 Europa for øvrig
 - 3.3 Australia
- 4. Hva kan og bør et artotek være i dag?**
- 5. Vurdering av hvilke institusjoner som eventuelt kan forvalte en artotekordning**
- 6. Vurdering av problemstillinger knyttet til vederlag, opphavsrett, kunstinnkjøp versus lån/leie, forsikring, konservering og oppbevaring av verkene og artotekenes forpliktelser.**
- 7. Vurdering av inntektsmuligheter/evt. medlemskontingent**
- 8. Vurdering av forholdet til eksisterende utsmykkingsordninger samt muligheter vandreutstillinger**
- 9 Administrativ og budsjettmessig oppfølging**

1. Anbefalinger/konklusjoner

ABM-utvikling anbefaler at det etableres en forsøksordning med ny kunstformidling gjennom artotek. Etableringen bør skje i et samarbeid mellom Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design og ABM-utvikling. Komponenter i formidlingen bør være en nasjonal portal for nettbasert kunst og en forsøksordning med fysiske artotek i noen kommuner etter søknad. Virksomheten bør ha et fast samarbeid med Kunst på Arbeidsplassen. ABM-utvikling foreslår at det settes av 3 millioner kroner per år i en 5-årig oppbyggingsperiode og at ordningen deretter evalueres.

2. Gjennomgang av artotekordninger i Norge fra 1980-tallet til nå med en analyse av erfaringene

2.1 Virksomhet før 1984

Artotekvirksomhet - utlån av kunst gjennom bibliotek, kunstforeninger, gallerier eller egne frittstående sentraler - var kjent fra USA allerede på slutten av 1890-årene. Ideen ble langt senere oppfanget i Europa, i første rekke i Vest Tyskland og Holland. I Norge ble "Kunst på Arbeidsplassen" (jfr. kap. 2.4) etablert av kunsthistorikeren Harry Fett i 1950 og fikk fra starten støtte av bl.a. LO og Norsk arbeidsgiverforening (i dag NHO).

Innkjøp av kunst til folke- og sykehusbibliotekene og videre utlån til brukerne bredte seg til Norden i 1960- og 1970 årene. Boken "Att låna ut konst: artotekverksamhet vid svenska bibliotek" av Karl Heinz Bolay, utgitt av Bibliotekstjänst i 1967, kan ha gitt inspirasjon til noen norske bibliotek. Hensikten var å få kunsten ut til folk som ellers ikke ville ha tilgang til slike kunstverk.

Som eksempler på etableringer av artotek i norske bibliotek kan nevnes at Stokke bibliotek allerede i 1957 begynte å kjøpe inn kunst, Odda startet i 1960 og Stavanger i 1974. Uten at det foreligger noen rapport eller opptegnelser, vet man at mange kommuner etablerte kunstsamlinger som ble spredd til ulike kommunale etater og institusjoner.

En sentral forsøksordning ble satt i gang på 1970-tallet etter initiativ fra Norske grafikere, som gjennom finansiering fra Norsk kulturråd, kjøpte inn 200 grafiske blad i løpet av 1970 og 1971. Disse ble fordelt med 10 grafiske blad til hvert av 20 bibliotek i Norge. Bibliotekene måtte søke om å få være med på ordningen. Håpet var at dette skulle stimulere til at bibliotekene ved egne midler bygget opp samlinger, samt stimulere flere bibliotek til å gå i gang. Dette slo ikke til.

I 1977 ble det foretatt en undersøkelse i 26 bibliotek som ifølge Statens bibliotektilsyn hadde billedkunst til utlån. Svarene viste at 22 bibliotek hadde en artotekordning med til sammen ca 1100 kunstverk, vesentlig grafiske blad. Det betyr at 4 prosent av landets folkebibliotek den gang hadde et slikt tilbud. Undersøkelsen viser at virksomheten varierte enormt. Av tallene kan vi lese at denne ofte avhang av en ildsjel i biblioteket, som for eksempel i Odda, som hadde flest grafiske blad på denne tiden, og Nannestad, som hadde størst utlån. Utlånet var dels til privatpersoner, dels til kontorer og offentlige virksomheter. Riksgalleriet den gang lånte ut bilder til enkelte bibliotek for videre formidling, som i Alta og Fredrikstad, mens man i Vadsø disponerte den lokale kunstforenings samling.

Allerede i denne undersøkelsen påpeker man at bibliotekenes økonomi gjorde det vanskelig å prioritere innkjøp av bilder, og samlingene ble derfor ikke fornyet i den grad det var ønskelig. Også plassproblemer og tilstrekkelig med personaltid oppgis som årsaker til at artotek ikke fikk vind i seilene.

I NOU 1981- 45 Formidling av billedkunst og kunsthåndverk omtales i kap. 3.8.2 den artotekvirksomhet som på dette tidspunkt fantes i norske folkebibliotek, og i kap. 4.2.19 fremmes utvalgets synspunkter på bibliotekenes rolle i den fremtidige formidlingsvirksomheten. I sitt høringssvar til Kultur- og vitenskapsdepartementet i mai 1982 fremhevet Statens bibliotektilsyn at bibliotekenes økonomi gir lite rom for å bygge opp artotek. De mener at økt aktivitet på dette området er avhengig av at man kan benytte sentrale samlinger. De uttaler for øvrig også at de anser at formidling av kunst er viktigere i bibliotekvirksomheten i helseinstitusjonene enn i folkebibliotekvirksomheten for øvrig.

2.2 Artoteksentralen 1984-1996

I 1983 nedsatte styret i Norske grafikere et utvalg som skulle utarbeide en plan for finansiering og fornyelse av artotekordningen. Dette resulterte i en søknad til Norsk kulturråd om støtte til et prøveprosjekt. Kulturrådet bevilget hoveddelen av det beløpet det ble søkt om i 1984 og ga samtidig tilsagn om bevilgninger i 1985 og 1986, i alt 380.000 kroner.

Man søkte også økonomisk støtte fra de kommuner og fylkeskommuner som hadde ansvaret for de seks bibliotekene som allerede var forespurt om å delta i prosjektet. De fleste av disse søknadene ble også innvilget, om enn med et noe mindre beløp enn man kalkulerte med i finansieringsplanen. Til sammen ble det fra disse bevilget kr. 44 250. Man kunne derfor kjøpe inn færre kunstverk enn opprinnelig planlagt.

Forsøksordning

Forsøksordningen startet i 1984. Administrasjonen av prosjektet ble lagt til Norske Grafikeres kontor i Oslo, styringsgruppen hadde representasjon fra Statens bibliotektilsyn og fra kunstnerorganisasjonene, innkjøpskomiteen besto av to fra kunstnerorganisasjonene og en fra de deltakende bibliotek. Sistnevnte honorar ble dekket av Statens bibliotektilsyn gjennom det som den gang ble kalt Rådighetssummen for folkebiblioteker. Fra denne konto ble det også i slutten av prøveperioden bevilget penger til videre markedsføring av Artoteksentralen. For øvrig fikk de øvrige styredeltakere ikke honorar.

Seks bibliotek ble plukket ut til å delta i forsøksprosjektet, herav to som utelukkende skulle tilby grafikk til langtidspasienter på sykehus og institusjoner (Ullevål sykehus/Akershus fylkebibliotek-Eidsvoll), de øvrige til privat bruk i hjemmene (Stord, Sørreisa, Risør, Drammen/Buskerud fylkesbibliotek)) og ett av disse skulle forsøke utlån fra bokbuss som dekket tynt befolkede deler av fylket (Buskerud).

Artoteksentralens tilbud ble basert på sirkulasjon og dermed fornyelse av billedtilbudet til deltakerbibliotekene. Bibliotekene sirkulerte billedkassene etter en plan utarbeidet av sentralen. Hver kasse inneholdt vanligvis 15 innrammede bilder, men i forsøksperioden ble det eksperimentert med et større antall bilder i forsendelsene. Artoteksentralen bestemte sammensetningen av bildene i kassene og hvor mange kasser hvert bibliotek skulle ha. Bibliotekene kunne ikke returnere bilder eller kasser de ikke var fornøyd med.

I forsøksperioden skulle bibliotekene følge et reglement og føre nøyaktig statistikk slik at man

fikk holdepunkter for å vurdere om dette var en ordning man ville instituere permanent.

Artoteksentralen opprettet som stiftelse

Forsøket var relativt vellykket, og i 1985 var så godt som alle bildene utlånt. Det ble vurdert slik at prosjektet avdekket en såpass stor etterspørsel og interesse i deltakerbibliotekene at man på bakgrunn av erfaringene vedtok å videreføre Artoteksentralen som en stiftelse. Denne ble opprettet ved et vedtak i Norske grafikerers styre 6. juni 1985 og registrert og godkjent av Fylkesmannen i Oslo/Akershus i august samme år.

Stiftelsen fikk omtrent den samme organisering som under forsøksprosjektperioden, men mens formidlingen da hadde vært gratis for bibliotekene, skulle man nå tilby **utleie** av originale kunstverk til bibliotekene, som lånte ut gratis til sluttbrukeren.

Det ble oppnevnt et styre på fem personer med en funksjonstid på to år. To ble oppnevnt av Statens bibliotektilsyn, to av Norske Grafikere og ett av Norske billedkunstnere. Styret var ansvarlig for den daglige drift.

Fra høsten 1986 til høsten 1992 hadde man en ansatt leder på fulltid, men på grunn av skrantende økonomi ble stillingen inndratt, og styret ivaretok deretter driften på dugnadsbasis. Kontorfellesskapet med Oslo Bildende Kunstnere opphørte også da stillingen som daglig leder ble inndratt, og kontaktperson for de som da benyttet ordningen, ble saksbehandler i Statens bibliotektilsyn, Anders Ericson, som da også var styrets leder. Arkivene ble oppbevart i kjelleren hos Norske Grafikere.

Det ble utarbeidet en håndbok som guide til bibliotekene og andre formidlere. En enkel brosjyre ble også laget for å markedsføre tilbudet. På et senere tidspunkt prøvde man også å markedsføre tilbudet mot bedrifter.

Økonomi

Etter forsøksperioden var intensjonene at utleievirksomheten skulle være selvfinansierende. Man startet med 17 depoter á 30 bilder (verdi mellom kr. 50 000 og 60 000 pr. depot), og de to første driftsårene måtte det settes opp ventelister for vordende kunder. Dette førte til at man også fikk låne trykk fra Norske Grafikerers Billedfond.. Hensikten var at leieprisen etter hvert ville generere et stort nok overskudd til at man kunne drive forsvarlig og kjøpe inn nye kunstverk. En sekundær intensjon var at kunstnerne skulle nyte godt av bestillinger av bilder på grunnlag av utleie.

Da tilbudet formelt ble lansert i 1986, kostet leie av et depot på 30 bilder kr. 10.000 pr. år. Dette økte til kr. 12 500 i 1988, for så å bli redusert til kr. 2 500 i 1992. Dette ble gjort for i det hele tatt å holde depotene i sirkulasjon. I et brev til kundene 25.januar 1994 tilbys de å bruke den grafikken de har på det tidspunkt mot en abonnementsavgift på kr. 1000 og i tillegg betale forsikringssummen. Ved eventuelt bytte med en annen institusjon måtte de også betale frakt og forsikring knyttet til transporten.

I perioden 1986-92 hadde Artoteksentralen til sammen 31 forskjellige institusjoner som kunder. Tre av disse sa opp kundeforholdet etter ett års erfaring.

Allerede i 1987 ble styret klar over at det ville være vanskelig å opprettholde et tilfredsstillende tilbud uten offentlig støtte til drift. Økonomien i kommunene ble dårligere,

og i 1988 ble flere depoter returnert med dårlig råd som begrunnelse for at kundeforholdet ble avsluttet. Artoteksentralen henvendte seg gjentatte ganger til Kulturdepartementet i håp om å få faste driftstilskudd – forgjeves. Det lyktes heller ikke å få støtte til kunstinnkjøp fra banker, forsikringsselskaper eller andre man søkte om midler.

Tidlig i 1992 ble det sendt et tilbudsbrev, som også skulle fungere som en markedsundersøkelse til 135 bibliotek. Bare 49 svarte på denne uforpliktende henvendelsen, som i hovedsak var et tilbud om leie av depoter til kr. 2 500. Av disse svarte 23 positivt og det ble satt opp en venteliste for ni av bibliotekene. Artoteksentralen oppsummerte undersøkelsen som at det var interesse og behov for et artotektilbud ved bibliotekene i hele landet.

Også i begynnelsen av 1993 ble et nytt og uforpliktende spørreskjema sendt ut til kundene, tidligere kunder og de ni som sto på venteliste. Her gjøres det kjent at økonomien er dårlig, og bibliotekene blir spurt om de i fremtiden vil være interessert i et tilbud med en årlig abonnementsavgift på kr. 4 500 pr. år. 40 besvarte henvendelsen, men bare 20 kunne – uforpliktende – tenke seg et kundeforhold på disse økonomiske betingelsene.

Evaluering

I 1994 ble det sendt ut en spørreundersøkelse til 42 bibliotek, hvorav 28 svar syntes å gi flere indikasjoner på hva som måtte endres hvis en skulle opprettholde en fortsatt drift.

I 1995 blir BRODD – som da var en oppdragsinstitusjon under Høgskolen i Oslo, Avdeling for journalistikk-, bibliotek- og informasjonsfag - engasjert for å evaluere Artoteksentralens virksomhet. Deres rapport forelå i juli 1995. Rapport nr. 50434-1/95: Artoteksentralens historie og virksomhet.

Under arbeidet med rapporten gjennomgikk de alle styreprotokoller, interne dokumenter, årsmeldinger, undersøkelser, håndbøker m.v. I tillegg har de selv foretatt en intervjuundersøkelse der 12 kunder, forhenværende og daværende, ble forespurt om sine erfaringer med Artoteksentralens tilbud.

Både Artoteksentralens selvevalueringer og BRODDs konklusjoner viser at idealisme har vært grunnpillaren i virksomheten, og selv om styret underveis har vært oppmerksomme på hvor problemene har ligget, har de ikke tatt egen problemanalyse til følge og har gjennomgående konkludert med at statlig støtte ville løse problemene.

Som nevnt over signaliserte også spørreundersøkelsen fra 1994 hvor noen av problemene lå:

- Det var stor forskjell på bruken av bildene i pasientbibliotek og folkebibliotek. Pasientbibliotek hadde vesentlig større utlån til tross for at motiv og fargevalg på bildene ble ansett som mindre tilpasset pasienters behov
- Det var viktig at depotene hadde stor variasjon med hensyn til motiv og bredde i kunstnerisk uttrykk. For mange var bildene som ble tilbudt for vanskelige og dystre. Det var også viktig at depotene ble fornyet jevnlig
- Den organisatoriske modell ble totalt sett vurdert som vellykket. Det mest problematiske var billedutvalget og manglende interesse fra folkebibliotekbrukerne
- sluttbrukerne – enten det var pasienter eller lånere i folkebibliotek – ble ikke ansett å

være spesielt kunstinteresserte. De ville ha ”noe pent å ha på veggen”, og de færreste syntes å være interessert i om bildet var en original eller reproduksjon.

BRODDs konklusjoner

BRODD fremhevet i sine konklusjoner følgende:

- de midler som forelå ved opprettelsen av Artoteksentralen ble i sin helhet benyttet til innkjøp av originalgrafikk, innramming, depotkasser og lignende. Det ble ikke avsatt kapitalreserve til daglig drift. Dette påvirket etter hvert servicenivået, og det ble vanskelig å rette på åpenbare markedsmessige feilgrep
- det foreliggende skriftlige materialet gir uklare signaler om hvem tilbudet primært skulle tjene. Når det gjelder billedutvalg, syntes hensynet til kunstneres interesser å ha veid tyngre enn brukernes interesser
- organisasjonsmodellen med sentralt innkjøp var funksjonell, men man ønsket også en sentral kontrollstasjon mellom utplasseringene i kundebibliotekene slik at passepartouter kunne skiftes, rammer og glass repareres. De økonomiske rammer hindret imidlertid modellen å kunne fungere etter hensikten
- billedutvalget ble av brukerne ansett som problematisk – mer for pasientbibliotekene enn folkebibliotekene. Utvalget måtte differensieres mer og prioriteres høyere. Hvis modellen skulle overleve som forretningsidé, måtte brukerrepresentantene få større innflytelse ved utvalget av bilder
- ordningen syntes enklere å innarbeide i sentrale strøk enn i distriktene. BRODD sier imidlertid at deres intervjugrunnlag ikke er stort nok til å fastslå dette sikkert
- økonomi har hele tiden vært et problem for denne type formidlingsvirksomhet, og ingenting tydet på at antallet kunder økte i løpet av de årene Artoteksentralen eksisterte. Et prisnivå på 4000-6000 kroner for et depot på 30 bilder antydes som et noenlunde akseptabelt prisnivå, men også da ville mange takke nei på grunn av andre og høyere prioriterte oppgaver
- uten en eller annen form for statlig driftstøtte mente man at nedleggningstanken lå snublende nær.

I rapporten for øvrig vises det til at tanken om at kunstnere gjennom en slik artotekvirksomhet skulle få større salg, ikke slo til.

Bibliotekenes lokaler, med manglende vegger til å vise frem kunsten, ble sett på som en ulempe for å få formidlet kunsten. Bibliotekene var ikke interiørmessig tilrettelagt for denne funksjonen, og det ble heller ikke laget noen spesiell type tralle eller lignende som kunne benyttes til formålet.

På grunn av de vanskelige økonomiske forholdene foreslo for øvrig Kulturdepartementet i 1991 at man skulle vurdere en sammenslåing med Kunst på Arbeidsplassen. Forhandlinger om en fusjon ble innledet, men disse strandet. Man ble ikke enige om styrerepresentasjon og innkjøpskomité. På dette tidspunktet hadde KpA et stort behov for nye utstillinger og var

derfor primært interessert i å overta Artoteksentralens grafikk-depoter. KpA var skeptiske til den sterke kunstnerpåvirkningen ved utvelgelse av kunsten til depotene, og de ville heller ikke sikre bibliotekene en plass i en innkjøpskomité. I brev til kulturminister Åse Kleveland datert 25.5. 1992 gjør Artoteksentralen rede for utfallet av forhandlingene.

Artoteksentralen ble offisielt nedlagt i 1996. En del bilder som ikke var skadet, og med motiver som egnet seg, ble overført til Rikshospitalet der de fortsatt er i bruk som artotek (se Kap. 2.3).

2.3 Virksomhet i bibliotekene i dag

Noen få bibliotek har fortsatt kunst til utlån, men dette er i dag ingen prioritert oppgave i bibliotekene. Det skyldes i første rekke økonomi og plassmangel.

Flere kommuner har kunstsamlinger og utplasserer bildene i kommunale institusjoner og kontorer. Også noen sykehus har kunst til utplassering på rommene, men oss bekjent ikke i en så organisert form som på Rikshospitalet som er redegjort for under.

Vi nevner her noen eksempler på aktivitet i bibliotekene:

Stokke bibliotek etablerte artotek i 1957 ved privat donasjon og støtte fra Norsk kulturråd. Samlingen består i dag av nærmere 300 grafiske blad av kjente norske kunstnere og er fortsatt i aktiv bruk. Det årlige budsjettet til virksomheten er beskjedne kr. 6000, og det meste går til reparasjoner. Dette fører til at samlingen foreldes.

Bildene lånes ut til både enkeltpersoner og offentlige kontorer. Hvert bilde lånes ut gjennomsnittlig 2-3 ganger pr. år. Hver låner kan låne inntil fire bilder i et halvt år av gangen.

Biblioteket har mange faste lånere og forteller at nyinnflyttere til kommunen blir gledelig overrasket. Biblioteket i Stokke er et kulturelt møtested, og samlingen fungerer også som et galleri i biblioteket og benyttes som sådan aktivt i skolesammenheng.

Alle bildene er søkbare på Internett via bibliotekets katalog, med lenker til sider om kunstner og bilder på Internett. Prosjekt for å avfotografere alle bildene og knytte til registreringen, stoppet pga manglende midler samt rettighetsproblemer i forhold til bruk av Internett.

Biblioteket påpeker at hvis dette tilbudet skal bli et generelt tilbud over hele landet, må det avsettes plass og midler uten at dette går på bekostning av bibliotekenes kjerneområder.

Odda bibliotek har alltid vært et foregangsbibliotek i Norge, og her startet man oppbygging av et artotek allerede i 1957-58 som et ledd i tanken om ”god kunst til folket” selv om man bor langt fra renommerte gallerier, og som et kvalitativt motsvar til ”billig kunstkjøp fra båter og biler på kaia”.

Samlingen teller hele 363 grafiske blad og 28 fotografier av lokale fotografer, alt registrert i egne permer med alle data om innkjøp, kunstner, samt foto. Samtidig ble bibliotekets samling av bøker om kunst bevisst kraftig styrket. I 1986 og noen år fremover ble hele samlingen tilført syrefritt papir og delvis restaurert med nye rammer og glass. Imidlertid ble kontoen for innkjøp satt i null i 1986 og har senere ikke blitt opprettet igjen. Samlingen i dag bærer derfor preg av den tiden den ble innkjøpt i.

Alle kan låne fra samlingen, men i dag skjer det meste av utlånet til offentlige kontorer i Odda kommune. Biblioteket forteller at den siste tiden har flere flyktninger lånt av samlingen. Lånetiden er tre måneder, men lånet kan fornyes. Utlånet har de siste årene ligget på ca 150 pr. år . Biblioteket har i dag dårlige muligheter for fremvisning av grafikken. Noen henger på veggene, men det meste av samlingen står oppstilt på gulvet langs veggene, noe som medfører slitasje.

I mars 2006 begynte biblioteket å registrere samlingen på data, noe som vil lette arbeidet med samlingen og gjøre den mer tilgjengelig for publikum bl.a. ved at søk på aktuell kunstner i bibliotekbasen vil gi henvisninger både til litteratur og grafiske blad. De ønsker også å digitalisere det fotografiet de har av trykket og lenke dette til katalogposten, men dette kan ikke gjøres før opphavsrettslige problemstillinger er avklart.

(http://www.odda.kommune.no/modules/module_123/proxy.asp?C=148&I=14486&D=2)

Stavanger bibliotek startet oppbyggingen av artotek i 1970 og åpnet for utlån i 1974 med 69 bilder, herav også en gave på ti bilder fra Norsk kulturråd. Biblioteket hadde i 1970-årene forholdsvis romslig budsjett og kunne ved egne midler bygge opp en samling. En spesielt kunstinteressert bibliotekar var ansvarlig for utvalget av bilder og hadde et godt samarbeid med gallerier, kunstmuseet og lokale kunstnere. Grafikk og noen malerier av de mest kjente samtidskunstnere og byens egne kunstnere ble innkjøpt.

Ordningen var mest etterspurt blant studenter og par i etableringsfasen. Men også kunstinteresserte og folk som lånte ”månedens bilde”, leste om kunstneren og hadde presentasjoner for lokale foreninger og private lesesirkler og på denne måten drev folkeopplysning om kunst.

Artoteket ble avviklet på grunn av at biblioteket fikk redusert budsjettet. De hadde da en samling på 119 bilder og hadde ikke hatt midler til nyinnkjøp de siste to-tre årene. Interessen for samlingen forsvant, og utlånstallene gikk ned. De fleste bildene ble ved avviklingen tilbudt som utsmykning til byens skoler og eldreheim. Resten ble solgt på auksjon.

Vadsø bibliotek var også et av de bibliotekene i Norge som i 1971 som en prøveordning fikk ti grafiske blad som kunne lånes ut på lik linje med bøker. Bildene ble svært populære i starten, og etter hvert supplerte biblioteket selv samlingen ved hjelp av egne midler. På grunn av skrantende økonomi opphørte dette, og biblioteket fikk til et samarbeid med Vadsø kunstforening om at deres bilder kunne lånes ut på samme måte som bibliotekets egen samling.

Interessen for lån av bilder har etter bibliotekets erfaring vært middels stor. De har inntrykk av at det meste har vært lånt for å pynte opp kontorer og midlertidige bosteder.

Ordningen er ikke formelt lagt ned, men Vadsø kunstforening har tatt tilbake sine bilder, og i dag er det få spørsmål etter lån av kunsten. Biblioteket forteller også at det er stor slitasje på bildene, og de mener at hvis en slik artotekordning skal opprettholdes, kreves midler til nyinnkjøp og vedlikehold samt et skikkelig oppbevaringssystem.

Harstad bibliotek er også et av de bibliotekene som tidlig opprettet artotek og fremdeles driver utlån, men de har begrenset utlånet til institusjoner.

Rikshospitalets pasientbibliotek administrerer utlånet av kunst på Rikshospitalet. Pasientbiblioteket driftes for øvrig av Deichmanske bibliotek, noe som betyr at staten kjøper denne tjenesten av Oslo kommune.

Artoteksamlingen består i dag av ca 600 bilder, stort sett innrammet grafikk og akvareller. Ved opphør av Artoteksentralen ble bilder overført til Rikshospitalet og er nå en del av samlingen som formelt sett eies av Rikshospitalet. Det gjelder også bilder som er kjøpt inn for pengegaver til pasientbiblioteket eller over bibliotekets budsjett. Rikshospitalet er økonomisk ansvarlig for vedlikehold, skader, tyveri og lignende.

Tilgjengelige bilder henger på veggen utenfor biblioteket (Artotekveggen). Intensjonene med veggen er at pasienter på sengepostene kan velge bilde. Bibliotekpersonalet bringer så bildet til pasientens rom og bytter med det som evt. allerede henger der slik at veggen aldri blir tom.

Det er i dag ikke satt av penger til innkjøp av kunst som kan brukes av pasientene på Rikshospitalets budsjett, og det foreligger ingen planer om å gjeninnføre en slik post i budsjettet. Pasientbiblioteket brukte imidlertid i 2005 kr. 10 000 av eget budsjett til innkjøp av fargerike bilder og bilder med humor. De forteller at pasientene ofte spør etter slike bilder.

Det er i dag ikke stor etterspørsel fra pasienter etter bilder, noe som kan ha sin årsak i at liggedøgnene i gjennomsnitt er blitt færre (5 døgn) i motsetning til tidligere.

Opplysningene om tjenesten finnes på Rikshospitalets nettsider, i informasjon om biblioteket og i brosjyremateriale fra sykehuset. Sykepleierne informerer også pasientene, og hvert bilde er forsynt med et lite skilt om at bildet kan lånes ut og hvordan. Biblioteket mener selv at tjenesten kan markedsføres bedre.

(<http://www.rikshospitalet.no/view/readavdi.asp?nPubID=3169>)

Ullevål sykehus var med i forsøksvirksomheten med artotek som startet i 1984, men ble ikke senere medlemmer av Artoteksentralen. Sykehuset startet oppbygging av kunst til utlån til pasienter på 1970-tallet, og har i dag en samling på ca. 150 bilder. Biblioteket administrerer ordningen og kjøper inn tre-fire bilder i året. I dag er det bare pasienter på noen utvalgte avdelinger med langtidspasienter som får tilbud om lån. Det er ansatt deltidshjelp (p.t. kunstutdannet) som besøker avdelingene en gang pr. måned.

2.4 Kunst på arbeidsplassen

Kunst på Arbeidsplassen (KpA) ble etablert i 1950 og er en halvoffentlig organisasjon som leier ut kunst til bedrifter. Helt fra starten er virksomheten blitt støttet av LO og Norsk Arbeidsgiverforening (i dag NHO) som fortsatt har sine representanter i styret. Blant de første medlemmene var store industribedrifter som Akers Mek., Christiania Spigerverk, Freia og Tiedemanns Tobaksfabrik.

KpA har i dag en samling på over 6000 bilder og over 298 utstillinger som vandrer blant institusjonens 160 medlemmer (227 abonnement) over hele landet.

Samlingen består av malerier, grafikk, fotografier, tegninger og akvareller. Virksomheten ble bygget opp med vandrestillinger som skulle vises noen måneder i de enkelte medlemsbedriftene

De aller fleste kjente norske kunstnere er representert i KpA's samling. KpA's samling inneholder også utstillinger med verker av enkelte verdenskjente kunstnere.

Nettsidene til KpA viser de kunstnere som er representert i samlingen og et utvalg av de kunstverk som tilbys medlemmene. Ikke alle bildene er digitalisert, men i dag har de en avtale om at alt som kjøpes inn kan digitaliseres slik at medlemmene får en bedre oversikt. (<http://www.kpa.no>)

Prisene er i dag i følge nettsidene:

Kontingent pr. utstilling ved innmeldelse kr.12.000.-

Årskontingent pr. utstilling kr.6000.-

Transport /opphenging pr. utstilling kr.550.-

Transporttillegg medlemmer i Akershus kr.100.-

Utkjøring pr. gang kr.350.

KpA har i dag et overskudd av utstillinger og til enhver tid ca 70 utstillinger som ikke er i bruk. De uttaler at for å overleve er de nødt til å lytte til medlemmenes behov og ønsker, og de står fast på sitt tidligere standpunkt om at de ikke vil ha kunstnerrepresentasjon i innkjøpskomitéen. KpA har vist sin berettigelse gjennom mange år, men har ikke hatt stort tilsig av nye medlemmer.

2.5 Kunst i skolen

Kunst i Skolen (KiS) er en frittstående og landsdekkende medlemsorganisasjon som ble stiftet i 1948 og som tilbyr sine medlemmer et bredt spekter av kunstpedagogiske tjenester: vandretstillinger, lysbilder, kunstvideoer, cd-rom, litteratur og læremiddelpakker. I tillegg driver Kunst i Skolen et kunstgalleri hvor medlemmene kan kjøpe kunst til medlemspriser.

Ryggraden i virksomheten utgjøres av vandretstillingene. Over 50 vandretstillinger er til enhver tid i omløp mellom skoler i hele Norge. En vandretstilling består av originalkunst: grafikk, skulptur, tegning eller maleri, samt et teksthefte som inneholder kunstnerbiografi og en beskrivelse av kunstverkene eller temaet utstillingene tar opp, og forslag til hvordan læreren kan arbeide med utstillingen sammen med elevene. Utstillingene turnerer uten formidler. Kunst i Skolen lager turnéplaner og medlemsskolene får med jevne mellomrom tilbud om å motta vandretstilling. Skolen får beholde utstillingen i en måned og har deretter avsvaret for å bringe utstillingen videre til neste medlemsskole.

Medlemskontingent er kr 200,- og en utstillingsperiode koster kr 450,-

En oversikt over vandretstillingen finnes på KiS' nettsider og viser et tilbud til barn og ungdom som spenner fra barnehagealder til og med videregående skole.

2.6 Riksutstillinger

Riksutstillinger har tradisjoner som går tilbake til 1953 da Riksgalleriet ble etablert med formål "*å føre god kunst fram til folk i bygd og by*". Institusjonen ble innlemmet i Museet for samtidskunst i 1990 og omdøpt til Riksutstillinger i 1992. I 1996 fikk institusjonen på nytt status som selvstendig nasjonal institusjon. Fra 1. juli 2005 ble Riksutstillinger som selvstendig institusjon lagt ned og ble del av Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og

design. De siste årene før nedleggelsen produserte Riksutstillinger 35 utstillinger, seminarer og foredrag. Disse gikk på rundgang til skoler, gallerier og museer over hele landet. Riksutstillinger har støttet og drevet kurs for lærere, kulturarbeidere og kunstnere, især knyttet til formidling av samtidskunst. Riksutstillinger har hatt avtalefestede ordninger med et antall fylkeskommuner siden 2001 (I 2005: 12 fylker) Samtidskunsten har på denne måten kommet ut til et bredt publikum gjennom turneer lagt av fylkets egne medarbeidere. Riksutstillinger har ikke hatt ressurser til å dekke behovet for produksjoner til Den kulturelle skolesekken. Dette forutsetter et utstrakt samarbeid mellom Nasjonalmuseet, kunstmuseene, kunstnersentrene, kunstforeningene, fylkeskommunene og andre aktører i regionene.

I "Handlingsplan for landsdekkende formidling av billedkunst, kunsthåndverk, arkitektur og design", utarbeidet sommeren 2005 av en arbeidsgruppe under direktøren for Nasjonalmuseet på bestilling fra Kultur- og kirke departementet står det å lese: *Den nåværende aktiviteten til riksutstillinger skal i følge St.prp. Nr 1 Tillegg nr 4 (2004-2005) "forme utgangspunkt og plattform for å videreutvikle eit landsdekkjande formidlingsengasjement i samarbeid med regionale aktørar"*

2.7 Utlån av kunst fra museer

Norske museer har alltid drevet en utstrakt utlånsvirksomhet. I første rekke har dette omfattet utlån til utstillinger ved andre museer og institusjoner, særlig fra kunstmuseene. Eksempelvis har Nasjonalgalleriet og Munchmuseet omfattende erfaring med dette. Også Oldsaksamlingen ved Universitetets kulturhistoriske museer (UKM) og Norsk Folkemuseum driver utlån, men da i første rekke til museer. Så langt vi kan se har det ikke vært noe omfattende utlån fra museer til privatpersoner. Utlån av originalkunst representerer betydelige kostnader for så vel långiver som låntaker. Kostnadene omfatter blant annet pakking, transport, forsikring, konservering etc.

Norsk museumsutvikling (NMU) sto i sin tid bak utredningen "Utlån og avhending av materiale fra museenes samlinger" (Norsk museumsutvikling 5:2000). Utredningen hadde som siktemål å gi veiledning til museer og politiske myndigheter om hvilke hensyn og avveininger museene må foreta i spørsmål om utlån og avhending. Blant retningslinjene for overføring og utlån kan vi bl.a. lese at *"En forutsetning for utlån eller overføring må være at transporten skjer under betryggende forhold, og at den lånende institusjonen har tilgang til faglig kompetanse og fysiske forhold som sikrer en forsvarlig håndtering under låneperioden"* Det presiseres også at det bør foreligge skriftlige avtaler som dokumenterer utleveringen og de betingelsene som er knyttet til denne.

3. Vurdering av erfaringer fra tilsvarende artotekordninger i utlandet.

3.1 Norden

Etter de opplysninger vi har fått fra våre naboland har disse høstet de samme erfaringer som i Norge når det gjelder artotekvirksomhet i bibliotekene. Idealismen var stor da denne virksomheten ble startet på 70-tallet, men økonomien har de fleste steder satt en stopper for virksomheten. I likhet med Norge er det noen bibliotek som fortsatt er aktive på feltet.

Sverige. Statens kulturråd i Sverige har ingen oversikt over bibliotek som driver

artotekvirksomhet i dag, men nevner at spredte bibliotek låner ut kunst. I Stockholms län nevnes Tyresö og Nynäshamn. De uttaler at det ikke har vært noen satsing på dette fra Kulturrådets side siden på 80-tallet. Den erfaring de satt med da, var at folk ikke var så ivrige etter å låne kunst, og bibliotekenes lokalforhold var ikke slik at de lett kunne oppbevare og vise frem kunsten. Sykehusbibliotekene var meget aktive på 1970-80-tallet, og i Norge så man virksomheten ved sykehusbiblioteket i Karlstad som et forbilde. I dag er også i Sverige sykehusbibliotekene omorganisert, liggedøgnene er færre, og vi har ikke fått noe informasjon om artotekvirksomhet fortsatt blir drevet på sykehusene.

I Finland finnes i dag nærmere 20 artotek, hvorav halvdel er knyttet til folkebibliotek, mens den resterende delen drives av lokale kunstnerforeninger. Det finnes også enkelte privatdrevne artotek, for eksempel i Kotka. Det første artoteket ble opprettet i Lahtis i 1974.

Det største og mest aktive artotek i dag finnes i *Rickhardsgatens bibliotek* i Helsingfors. Bibliotekbygget var tidligere hovedbibliotek i Helsingfors, i dag en meget stor filial som satser spesielt på kunst. De har store samlinger av kunstillitteratur og mange kunstutstillinger av forskjellig slag, samt et artotek som har lokale på 70 kvadratmeter i underetasjen. Biblioteket holder lokalene, men for øvrig drives virksomheten av Helsingfors Kunstnerforening (Helsingin Taiteilijaseura). Virksomheten åpnet i 1995, og samlingen, som både inkluderer malerier, grafikk, tegninger, fotografier og mindre skulpturer, består i dag av ca 3000 arbeider av ca 300 ulike kunstnere. Samtlige kunstnere er medlemmer i kunstnerforeningen (har i dag ca 600 yrkesaktive medlemmer). Kunstverkene er i de respektive kunstneres eie. Artoteket kjøper ikke inn kunstverk og har ikke egne samlinger.

130

Verkene lånes ut til privatpersoner - i alle aldre, med unge i majoritet - bedrifter og offentlige institusjoner mot en månedsavgift på mellom 10 og 100 Euro, avhengig av verkets pris. Månedsavgiften kan også fungere som en rentefri avbetaling hvis man ønsker å kjøpe kunstverket, dog maksimalt over 40 måneder. Kunstverket kan også kjøpes direkte. I løpet av de årene ordningen har eksistert, har mer enn 3000 kunstverk blitt solgt på denne måten. Ordningen betegnes som meget populær. Artoteket hadde i 2005 932 utlån og flere enn 8000 besøk. I snitt har de hele tiden 1300 kunstverk i omløp.

Hjemmesiden www.taidelainaamo.fi gir informasjon og er mer og mer brukt, men er foreløpig bare på finsk. Den skal imidlertid oversettes og oppdateres. For øvrig finnes en artikkel om biblioteket i *Scandinavian Public Library Quarterly* nr 2, 2003. (http://www.splq.info/issues/vol37_2/03.htm)

I Danmark hadde omegnskommunene til København meget gode artotek fra 1970-tallet og noen år fremover. De fleste ble nedlagt utover i 1990-årene. Så vidt vi vet er det i dag bare ett bibliotek som driver aktiv formidling av kunst. *Gladsaxe Bibliotekene* har i dag en samling på 3000 innrammede bilder som kan lånes ut. Samlingen er bygget opp siden 1968 og består hovedsakelig av fargelitografier, men også andre former er innlemmet. Betingelsen for å låne er at man er fylt 18 år og bor i kommunen. Man låner også ut til kommunale kontorer og institusjoner, og også de som arbeider i kommunen (med bosted utenfor kommunen) kan låne. Man kan låne tre bilder av gangen og lånetiden er tre måneder. Lånet kan fornyes to ganger. Samlingen finnes i hovedbiblioteket, som også har en samling plakater til utlån.

Biblioteket har et budsjett på 100 000 danske kroner til kunstinnkjøp og innramming pr.

år. (Budsjett til bøker og andre medier er totalt 6 millioner DKK). Utlånet er ca 2000 i året, hvorav halvdel går til kommunale institusjoner. Noen få bibliotekarer er ansvarlig for innkjøp og benytter i den forbindelse mye utstillinger og kontakt med kunsthandlere. (http://www.gladsaxebibliotekerne.dk/forside/om_biblioteket_/biblioteket_tilbyder/udlaan_afgrafik)

3.2 Europa for øvrig

Nederland har i dag flere artotek knyttet til folkebibliotekene. Fra den hollandske folkebibliotekforening får vi opplyst at dagens kunstlån har sitt utspring i to ulike organisasjoner: Artotheken og SBK (Sticing Beeldende Kunst og Fonds voor Beeldende Kunst),. Opprinnelig hadde disse ulike mål, ulik typer kunstformidling og ulik finansiering. Artotheken hadde en nær tilknytning til lokalforvaltningen, mens SBK var privat. Fra 1987 har staten samarbeidet med disse to organisasjonene som drev med kunstutleie, og de har nærmet seg hverandre.

Det første artotek ble organisert av SBK i Amsterdam i 1955, men antall lånere var meget begrenset. Amsterdam kommune støttet dette tiltaket økonomisk fra 1963 og staten fulgte opp fra 1965. Det første selvstendige artotek åpnet i Amsterdam i 1968 og flere kommuner fulgte opp. Driften baserte seg på utleie, og en del av inntektene ble avsatt til nyinnkjøp av kunst. SBK overtok ofte ikke eierretten til bildene, men leide dem fra kunstnerne.

Artotheken ble organisert som en del av Nederlands offisielle kulturpolitikk. Ved fra 1956 å støtte kunstnerne økonomisk, ble kunst stilt til disposisjon for artotekvirksomhet, først ved utstillingsvirksomhet i offentlige bygg rundt om i kommunene. I 1972 ble dette utvidet til også å gjelde private bygg og private hjem. Det første artotek av dette slag åpnet i Haag i 1972. Fordi kommuner og stat bidro økonomisk, kunne leieprisen holdes relativ lav.

I 1980 ble ansvaret for artotekene desentralisert, og de direkte statlige tilskudd fjernet, men disse ble gjenopptatt allerede i 1984. Nå mottok provinsene øremerkede midler som artotekene måtte søke tilskudd fra til innkjøp av kunst. I 1987 opphørte statlig/provinsiell finansiering, noe som ifølge våre kilder skapte sjokkbølger i kunstmiljøene. Imidlertid førte dette til at de to organisasjonene som organiserte artotekvirksomheten i Nederland fikk til et bedre samarbeid, og nå kunne også de lokale artotekene avsette noe av inntekten fra leien til lokale innkjøp. Artotekvirksomheten ble evaluert av Raad voor de Kunst i 1995 og ble omtalt som vellykket. Alle artotek i Nederland i dag, ca 80, mottar økonomisk støtte både fra kommune og provins pga en fireårig avtale mellom Staten, provinser og Kommune-forbundet.

De Forenede Artotheken (FKU-forbundet) har til sammen en samling på mer enn 200 000 kunstverk. Ca 60 000 husstander låner mer enn 100 000 kunstverk i året. Medlemsavgiften for å låne kunst varierer fra 6.50 Euro og 50 Euro, avhengig av type kunstverk, verdi, lånetid etc. Lånetiden er ofte seks måneder. Det finnes også abonnement som gjør det mulig å spare etter hvert slik at man kan kjøpe et kunstverk som man har lånt og som man ønsker å eie. Kunstverk kan også leveres på døren for ekstrabetaling pr. kilometer. I tillegg finnes spesiell artotekvirksomhet rettet mot bedrifter. (www.kunstuitleen.nl, www.artstart.nl, eksempel bibliotek/artotek: www.kunstuitleenhilversum-soest.nl)

Frankrike

I Frankrike finnes det ca 40-50 institusjoner (Arthotheques) som låner ut kunst. Ofte dreier dette seg om kunstskoler, mediatek eller offentlige folkebibliotek. Hensikten er at man skal

kunne få innsikt i et panorama av samtidskunst fra 1950-årene samt verk av yngre kunstnere. Initiativtaker til denne form for utlån var André Malraux, kulturminister fra 1959-1969. De første utlansstedene var i Le Havre og Grenoble. Kulturminister Jack Lang fulgte opp med større bevilgninger på 1980-tallet. I årene 1983-86 ga staten et engangsbeløp og kommunene forpliktet seg til å bevilge et bestemt beløp til innkjøp av kunst hvert år. Av de opplysningene vi har mottatt ser det ut til at artotekene i dag hovedsaklig får offentlig støtte fra kommune, by eller region, bortsett fra de artotek som finnes i museer som får støtte fra Direction des Musées de France. Når det gjelder innkjøp av verk av stor historisk verdi kan det gis støtte fra Staten (v/Kulturdepartementet). F.eks. får biblioteket i Lyon årlig støtte til slike innkjøp, etter søknad. Arrangementer av nasjonal betydning i tilknytning til artotekene gis også støtte fra Staten.

Utlånet fungerer på samme måte som utlån av bøker i bibliotekene. Som oftest vil man som privatperson kunne låne 2 kunstverk (trykk, fotografier, grafikk, serigrafier, videoer osv.) i to måneder ved fremvisning av artotekets utlånskort. Det betales en medlemskontingent på 9 euro per år. Kunstverkene leveres i en slags forsterket kartongveske med håndtak.

Institusjoner (sykehus, skoler og bedrifter) har mulighet til å låne kunstverk for en lengre periode, men må betale litt mer for lånet.

3.3. Australia

Artotekvirksomheten i Australia – Artbank, som i år feirer 25-års jubileum – kan best sammenliknes med den norske Kunst på Arbeidsplassen. I oppbyggingsperioden fikk de statlige tilskudd, men er i dag totalt selvfinansiert.

Det ble stiftet etter idé fra USA og Europa, og det synes opprinnelig å ha vært et tiltak som ble satt i verk i flere Commonwealth-land. Både Canada (etablert i 1972) og Storbritannia har tilsvarende ordning, men sistnevnte Government Art Collection i London, er økonomisk støttet av staten.

Ett av hovedmålene med opprettelsen av Artbank var å støtte australske kunstnere ved å anskaffe deres kunstverk. Samlingen består i dag av flere enn 9300 kunstverk av ca 3000 ulike kunstnere og inkluderer både malerier, grafikk, fotografier, akvareller, skulpturer, glass, keramikk og tekstiler. Det er også lagt vekt på å få med Aboriginal kunst og Torres Strait Islander-kunst. Kunstverkene kjøpes primært inn via kunstgallerier og utstillinger. Deler av samlingen er digitalisert og tilgjengelig på Internett. Artbank søker kunstnerne eller deres galleri om tillatelse til å utføre denne operasjonen og betaler i enkelte tilfelle et lite lisens-honorar. www.artbank.gov.au

Samlingen totalt er verdsatt til mer enn 24 millioner australske dollar. (NOK 120 millioner)¹ Total omsetning var siste regnskapsår (pr. 30. juni 2005) \$2.3 millioner (11.5 millioner NOK) og innkjøp av ny kunst beløp seg til \$635 000 (NOK 3.1 millioner)

Verkene kan vanligvis leies for 12 måneder av gangen, men man kan søke om å få beholde dem for en lengre periode eller bytte med nye kunstverk. Medlemsavgiften pr. år er minimum 550 australske dollar (ca NOK 2750) og i tillegg kommer leieprisen for det enkelte kunstverk

1 Regnet med en kurs på NOK 5.00

som kan spenner fra \$110 til \$5500 (NOK 550 – 27 500). Den som leier kunst er også ansvarlig for forsikring. Leieavgifter for næringslivet kan trekkes fra på skatten.

Man regner med at i gjennomsnitt er 65 % av samlingen utleid til enhver tid. Kundene kan deles inn som følger: 32 % til statsadministrasjonen, 4.5 % til delstatsadministrasjonen og 0.5 % til lokaladministrasjonen . 63 % leies ut til private bedrifter og enkeltlånere., herav 9.3 % til enkeltlånerne. En advokat kan for eksempel leie bilde både til sitt kontor og til sitt private hjem for samme medlemsavgift. Bibliotek er ikke medlemmer for viderelån til privatpersoner, og vi har heller ikke opplysninger om at bibliotek driver artotekvirksomhet

For første gang vil Artbank i år sende noe av kunsten på vandreutstilling til deler av Australia som ligger langt borte fra hovedbasen i Rosebury/Sidney. De har for øvrig også ”showroom” i Melbourne og Perth. I motsetning til den norske Kunst på Arbeidsplassen, kan utstillingene skreddersys til den enkelte arbeidsplass, og artotekets personale reiser eventuelt rundt for å se på lokalene for å finne mest mulig egnet kunst. Eller de som ønsker å bli kunder kan besøke ett av de tre stedene der kunsten oppbevares og velge fra samlingen.

Artbank ble evaluert av Australian National Audit Office, og deres rapport datert 11. mai 2006, er publisert som Audit Report no 39/2005-06 (se vedlegg). Her foreslås bl.a. at styret bør kunne ha en sterkere innflytelse på virksomheten, at Artbank, som en stor kunstkjøper, bør sikre seg større rabatt på innkjøp og at de i større grad bør kjøpe direkte fra kunstnerne. De tok også opp muligheten for å digitalisere samlingen i større grad enn det som blir gjort i dag. For øvrig har Artbank et meget godt omdømme blant kundene.

Fra ledelsen for Artbank får vi vite at innkjøpsrutinene allerede er lagt om, og de mener at lisensspørsmålet er noe misforstått i evalueringsrapporten.

4. Hva kan og bør et artotek være i dag?

Man kan stille spørsmål ved om behovet for en artotekordning er den samme i dag som da de første artotekordningene så dagens lys for noen tiår siden. Interessen for kunst og tilgangen til kunstopplevelser er på mange måter blitt bedre enn før, folk flest har også bedre råd til å kjøpe kunst.

Hovedmotivet for å satse på en ny artotekordning må være målsettingen om at den visuelle kunsten skal nå ut til bredere deler av befolkningen. Det handler om å ta den visuelle kunsten så pass alvorlig at man mener den bør nå lenger ut med større og bredere virkning enn gjennom det formidlingssystemet som allerede finnes gjennom kunstinstitusjonen selv.

Kanskje er dette til og med viktigere nå, i og med det stadig mer visuelle samfunnet vi lever i, hvor den visuelle retorikken er omfattende og de visuelle virkemidlene så mangfoldige fra så mange aktører. Hvor billedkunstens posisjon i samfunnet dermed er utsatt, mer slik som den chilenske kunstneren Alfredo Jaar formulerte det i New York Times, i 2002: ”Our society is blind, we have lost our ability to be affected by imagery.”

En artotekordning bør bidra til kunstinteresse og kunstforståelse og bør formidle ulike former for samtidskunst i tillegg til tradisjonelle reproduerbare kunstformer.

Et artotek etter den gamle ordningen med utlån av grafikk kan ikke anbefales. Grafikken er kun ett av veldig mange uttrykk innen visuell kunst. Et rent grafikkbasert artotek ville formidle et ”forvrengt og anakronistisk”² bilde av hva visuell kunst er i dag. Mye kan tale for at kunstformer som fotografi, videokunst, lydkunst, elektronisk kunst og nettkunst, miniatyrer og annet mindre kunsthåndverk kan gå inn i en artotekordning, i tillegg til vandreutstillinger m.m.

Det som kan virke vanskelig å formidle gjennom et nasjonalt artotek er originalkunst: malerier, større skulpturer, installasjoner, skjørt kunstverk osv. Transport og vedlikehold er mye mer krevende og verkene blir dyrere når de ikke er reproduserbare. Man kan likevel tenke seg originalkunst formidlet i en artotekordning om ressursene som stilles til rådighet er store nok.

Om en skal satse på en ny norsk artotekordning vil det være nødvendig å supplere denne med en ressurssterk og brukervennlig Internettportal for presentasjon av ulike kunstformer. Elektroniske og/eller digitale kunstformer vil ha fortrinn i en slik portal, mens andre kunstformer kan digitaliseres til presentasjonsform. En presentasjon av innholdet i alle landets fysiske artotek bør være en selvfølgelig del av en nasjonal artotekportal.

Utlån gjennom en portal vil på den ene siden kunne være lån av kunst i digital form, som ikke vil være begrenset av hvor låneren befinner seg. Lån av fysisk materiale (billedkunst, etc) vil nødvendigvis by på større utfordringer. Man kan tenke seg en foreløpig løsning hvor man i første omgang må oppsøke sitt lokale fysiske artotek og låne av samlingen der, men på et senere stadium kan man også tenke seg at det kan utvikle seg en fjernlånstjeneste innenfor kunstutlån som en utvidelse av den fjernlånsordningen man i dag har for bøker.

Det er mange muligheter som kan ligge i en nasjonal artotek-portal, muligheter som går utenfor det man tradisjonelt har forbundet med en artotekordning. En kan se for seg en ”altomfattende” og brukervennlig portal som ”kan huse og inkorporere alle de Internettsidene og arkivene som allerede finnes gjennom de forskjellige kunstnerorganisasjonene og ikke minst KIK-arkivet”, en portal som ”bruker det bestående og gjør alle kunstnere og kunstformer synlige.”³ Her beskrives en nasjonal artotekportal som formidler profesjonelle kunstnere i alle sjangere i samarbeid med kunstnerorganisasjonene, og hvor man tilrettelegger for lån, leie eller kjøp ut fra hver enkelt brukers og kunstners egne ønsker.

Som en del av en framtidig norsk artotekordning må det være muligheter for kjøp av de kunstverk som er til låns og som brukeren fatter interesse for. Kjøpsmuligheten kan gi midler til nyinnkjøp og utvikling av artotek-samlingene. Kjøpsmulighet kan også virke til å fremme kunstproduksjon, noe som kommer kunstnerne til gode. Man kan også tenke seg at det å tilby muligheten for kjøp av kunst kan være et middel til å øke interessen for en artotekordning.

I arbeidet med en Internettportal som del av en artotekordning vil det være viktig å samarbeide med miljøer som har erfaring med og kompetanse i formidling av kunst på nettet, for å unngå overlapping og dobbeltarbeid. Kulturnett Norge bør etter ABM-utviklings mening være en hovedaktør i arbeidet med en artotek-portal. Kulturnett Norge inneholder

2 Jan Inge Reilstad: NOTAT - Innføring av artotek i Norge, s 3

3 Jan Inge Reilstad: NOTAT - Innføring av artotek i Norge, s 6

allerede i dag KIK (Kunstnernes informasjonskontor) og Kunstnett. og presenterer ca 2 700 billedkunstnere og 7 000 verk i tillegg til å være ”webhotell” for 4-500 kunstnere, kunstprosjekter samt institusjoner på kunstfeltet. Andre naturlige samarbeidspartnere i arbeidet med en portal kan være Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design og PNEK/Atelier Nord som vil kunne bidra til å sikre best mulig tilgang til samtidskunsten og den digitale kunsten. Programmet Norsk Digitalt bibliotek kan også være en egnet samarbeidspartner.

Den fysiske delen av en artotekordning bør legges til folkebibliotekene fordi det antagelig er her man når bredest ut med et kunsttilbud. Bibliotekene er sentrale møteplasser med gode åpningstider og høye besøkstall. Mer enn halvparten av befolkningen oppgir å bruke folkebibliotekene. De er kanskje Norges viktigste kulturhus for det stadig mer flerkulturelle samfunnet. I den grad et fysisk artotek kan legges til bibliotekene, vil det styrke bibliotekene og nå så langt ut som det er mulig å nå med et kunsttilbud.

En løsning for et lokalt artotek kan være et samarbeid mellom folkebiblioteket og det lokale kunstsenteret og/eller museet som kan stille kunst til disposisjon for publikum i bibliotekets lokaler. Men kan tenke seg en løsning der biblioteket kjøper eller leier kunst fra kunstsentret og/eller museet til gratis utlån for publikum. I tillegg til at kunst stilles til disposisjon lokalt, kan man tenke seg at denne ordningen suppleres fra sentralt hold med kunst fra for eksempel tidligere Riksutstillinger og Kunst på arbeidsplassen.

Artoteket kan med fordel bygges opp slik at det er brukervennlig overfor skoler. Erfaring fra blant annet Stokke bibliotek tilsier at artotek er ypperlige brukssteder for kunsterfaring i skolesammenheng. Man kan se på muligheten av å utvikle et formidlingstilbud til Den kulturelle skolesekken, kulturskoler og arbeidsliv, gjerne i samarbeid med Kunst i skolen.

Et bibliotek som deltar i artotekordningen bør ha kompetanse og interesse for kunstformidling. Biblioteket bør ideelt sett også ha en egen kunstavdeling og eget utstillingssted for den til enhver tid utstilte delen av artoteksamlingen (som kan omfatte både fysisk kunst, elektronisk kunst, film- og lydkunst) i tillegg til kunsthistorie og terminaler hvor man får hjelp fra kyndig personale til å finne frem i artotekportalen. Arealene bør være egnet til skoleklassebesøk og aller helst bør det være mulig å arrangere møter med profesjonelle kunstformidlere og eller kunstnere i artoteket.

Stokke bibliotek som har hatt artotekvirksomhet siden slutten av 50-tallet har påpekt en del betingelser som bør være til stede for at artotekdriften skal bli vellykket. Her framgår blant annet at artotekene må være godt forankret i organisasjonen, f.eks. kommunen ved biblioteket. Artoteket må ha kunnskap om formidling og hva som blir formidlet (kunsthistorie). Det må finnes et lokalt engasjement. Det må avsettes midler til innkjøp, vedlikehold og målrettet formidling. Det bør arbeides både på det lokale og det sentrale plan med utvikling av artotek, og innholdet i artoteksamlingene bør være tilgjengelig på Internett.

Man kan tenke seg ulike organisasjonsmodeller for en framtidig artotekordning:

En sentralistisk modell med et sentralt artoteklager tilgjengelig gjennom en Internettportal og hvor lånerne bestiller kunst via Internettportalen som kan bringes direkte hjem til dem, evt leveres på nærmeste folkebibliotek, og hvor låneren selv må betale større eller mindre andel av de utgiftene som er forbundet med utlånet, avhengig av graden av offentlig subsidiering.

En motsatt modell kan være en rent lokal organisering hvor artoteket er bygget opp ut fra de ressurser som finnes lokalt, f.eks. som et samarbeid mellom det lokale bibliotek og kunstsentra/museer/gallerier. Denne løsningen forutsetter et lokalt engasjement og kunstkompetanse.

En tredje modell kan fremstå som en mellomting mellom disse to variantene: Lokale fysiske artotek supplert med kunst fra sentrale samlinger som f.eks. Kunst på arbeidsplassen og Riksutstillinger

For alle tre variantene må det forutsettes at samlingene presenteres på Internett.

5. Vurdering av hvilke institusjoner som eventuelt kan forvalte en artotekordning.

Uavhengig av hvilken organisasjonsmodell man velger bør en artotekordning administreres sentralt og forvaltningen bør ligge hos en institusjon som sitter inne med mest mulig av den kompetansen som trengs på området. ABM-utvikling er av den oppfatning at forvaltningen av en artotekordning bør legges til eksisterende institusjoner og miljøer og at det er behov for et samarbeid mellom den kompetansen som finnes i kunstmiljøene og den kompetansen og rutinen bibliotekene har innen utlånsvirksomhet.

Man kan tenke seg at en god løsning ville kunne være å legge forvaltningen av en artotekordning til Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design som har sin tyngde innen kunstfaglig kompetanse og kunstformidling. Artotek er en form for kunstformidling og kan med fordel ses som del av et kunstformidlingsnettverk. I St.prp nr 1 (2004-2005) understreker Kultur- og kirke departementet behovet for en bedre samordning av kunstformidlingsaktiviteten, slik det er uttrykt i St.meld. nr 48 (2002-2003) Kulturpolitikk fram mot 2014: *”Det er på tide å få dei mange aktørane Riksutstillingar, Nasjonalmuseet, knutepunktinstitusjonane, fylkeskommunane, andre kunstmuseum og kunstforeiningane i endå sterkare grad å samarbeide”*. I juni 2005 forelå en ”Handlingsplan for landsdekkende formidling av billedkunst, kunsthåndverk, arkitektur og design”, utarbeidet av direktøren for Nasjonalmuseet, på bestilling fra Kultur- og kirke departementet. Her beskrives kunstformidlingen som et arbeid i nettverk der Nasjonalmuseet er navet og fungerer som nasjonalt ressurs- og kompetansesenter. Riksutstillinger ble lagt under Nasjonalmuseet for å styrke formidlingsarbeidet innenfor visuell kunst. Departementet uttrykker det slik i tilleggsproposisjonen til St.prp. nr 1 (2004-2005): *”Den noverande aktiviteten i Riksutstillingar skal forma utgangspunkt og plattform for å vidareutvikla eit landsdekkjande formidlingsengasjement i nært samarbeid med regionale aktørar”*

Det kan være interessant å se på muligheten for å omdefinere bruken av tidligere Riksutstillinger til fordel for utviklingen av en ny artotekordning. En artotekordning bør kunne ses i sammenheng med ”Handlingsplan for landsdekkende formidling av billedkunst, kunsthåndverk, arkitektur og design.”, og bør kunne gjøre bruk av de ressurser som finnes i et slikt kunstformidlingsnettverk, hvor de fysiske artotekene kan være bibliotekenes bidrag til dette nettverket.

En ”artoteksentral” plassert i tilknytning til Nasjonalmuseet vil måtte ha det overordnede

ansvaret for en nasjonal artotekordning i Norge, både for en nasjonal artotek-portal på Internett (i samarbeid med ABM-utvikling v/Kulturnett Norge) og for koordinering og forsendelse mellom de lokale fysiske artotekene.

Det bør i tillegg opprettes et styre tilknyttet artotekvirksomheten hvor blant annet kunstnerorganisasjonene er representert.

En annen institusjon som kan være aktuell som forvalter av en artotekordning kan være Kunst på arbeidsplassen (KpA). KpA har sagt seg villig til å drive en fremtidig artotekordning (jfr brev til Kultur- og kirkedepartementet av 12.12.05). ABM-utvikling vil her vise til at tidligere forsøk på å redde en artotekordning i Norge gjennom et samarbeid med KpA strandet mye på grunn av KpAs prinsipielle motstand mot å ha kunstnerrepresentanter i styre og innkjøpsutvalg. ABM-utvikling er av den oppfatning av en fungerende artotekordning krever en forankring i lokalt engasjement og kompetanse. Likevel ser vi det som en interessant mulighet å gjøre bruk av samlingene til KpA som et supplement til de lokale samlingene. Man kan også tenke seg at KpA kan spille en viktig rolle med hensyn til lån til institusjoner som sykehus mv.

6. Vurdering av problemstillinger knyttet til vederlag, opphavsrett, kunstinnkjøp versus lån/leie, forsikring, konservering og oppbevaring av verkene og artotekenes forpliktelser

Så lenge det er snakk om å kjøpe og låne kunst følger det av Åndsverklovens §19 at kunst kan lånes videre ut til brukeren. Skal derimot biblioteket leie kunst krever dette samtykke fra opphavsmannen, dvs kunstneren, jfr åvl § 19. Dette er i første omgang den som leier ut kunst sitt ansvar å følge opp. Det er uproblematisk å leie kunst fra kunstneren selv, fra noen som representerer kunstneren eller fra noen som har fått godkjenning fra kunstner til utleie. Lån eller kjøp er som allerede nevnt helt uproblematisk.

Når det gjelder å presentere artoteksamlinger på Internett regnes dette som eksemplarframstilling, jfr åvl. § 2. Dette krever samtykke fra opphavsmannen, dvs. kunstneren. Unntak finnes riktignok for kataloger laget til utstilling, jfr åvl § 24, men dette unntaket kommer ikke til anvendelse her, da unntaket er begrenset til ”trykking, fotokopiering eller lignende...” Her er det snakk om å lage en digital framstilling på Internett. Når det gjelder presentasjon av samlinger på Internett trengs det derfor samtykke fra opphavsmannen til dette.

Ved en organisering hvor de fysiske artotekene samarbeider med lokale kunstsentra og/eller museer kan man ikke regne med at tilstrekkelig av den kompetansen som trengs til å løse problemstillinger knyttet til vederlag, opphavsrett, konservering oppbevaring, forsikring osv automatisk vil være en del av systemet. Derfor er det viktig at slike problemstillinger gjennomgås av den institusjonen som blir satt til å forvalte artotekordningen sentralt. Utlån av kunst krever blant annet en felles faglig standard mht sikkerhet og håndtering. Den sentrale artotekforvaltning bør ligge hos en institusjon som har god kompetanse innenfor disse problemområdene.

7. Vurdering av inntekstmuligheter/evt. medlemskontingent

Bibliotekene er forpliktet av gratisprinsippet og må derfor basere seg på gratis utlån av materiale. Leie til publikum må eventuelt skje i regi av andre, slik det er tilfellet ved artotekdriften i Helsinki, som kun benytter seg av bibliotekets lokaler, men hvor biblioteket ikke er involvert i utleieordningen som drives av Helsingfors kunstnerforening.

Det er likevel muligheter for salg av kunst fra samlingen om inntektene blir brukt til fornyelse av artoteksamlingen. Dette på samme måte som bibliotekene i dag selger deler av boksamlingen som ledd i kassasjon og fornyelse av samlingen..

Man kan også tenke seg at det organet som forvalter en artotekordning kan få prosenter av salg evt leie.

8. Vurdering av forholdet til eksisterende utsmykkingsordninger samt muligheter for vandretstillinger

Utviklingen av en artotekordning i Norge kan med fordel ses i sammenheng med utviklingen av tidligere Riksutstillinger, Kunst på arbeidsplassen og Utsmykkingsfondet.

Som nevnt over ser ABM-utvikling positivt på muligheten av å innlemme samlinger fra både Kunst på arbeidsplassen og Riksutstillingene i en nasjonal artotekordning. Det kan også være interessant å se på om det kan være aktuelt å bruke materiale fra Kunst i skolens samlinger i en slik ordning.

Man kan tenke seg en utvidelse av Utsmykkingordningen for offentlige bygg til bruk for artotek med den begrunnelse at artoteket til gjengjeld kan tilby et ”bevegelig” supplement til den faste utsmykningen ved offentlige bygg

9. Administrativ og budsjettmessig oppfølging

Tidligere forsøk med artotekordninger har strandet hovedsaklig på grunn av manglende ressurser. Hvis vi ser på bibliotekenes økonomi er det all grunn til å tro at det samme ville skje i dag. Tall fra bibliotekstatistikken viser at mediebudsjettene har vært jevnt synkende gjennom mange år, fra kr 35.91 per innbygger i 1995 til kr 29,48 per innbygger i 2004 (omregnet til 2004-kroner) I en slik situasjon er det lite realistisk å tro at bibliotekene vil kunne prioritere artotekvirksomhet på bekostning av anskaffelse av bøker, tidsskrifter, databaser, musikk, film m.v.

Staten må derfor innledningsvis bestemme seg for om de synes at oppstart av artotek i Norge er så viktig at det bør være en del av kunstpolitikken. I så fall bør artotek være en post på kulturbudsjettet, som dekker ressurser til oppbygging av samlinger, drift, vedlikehold, utvikling og markedsføring av en slik ordning.

Man kan tenke seg en prøveordning administrert fra ABM-utvikling. Prøveordningen kan omfatte bibliotek som allerede har artoteksamlinger, f.eks. Stokke bibliotek i samarbeid med

Haugar Kunstmuseum og Preus fotomuseum, og andre bibliotek hvor forholdene ligger vel til rette for artotekdrift under forutsetning av at tilstrekkelige offentlige midler blir bevilget til oppbygging og drift av samlinger. Beregning av størrelsesorden på nødvendige bevilgningene for oppstart og drift bør gjøres i samarbeid med de aktuelle aktørene i en artotekordning.⁴

ABM-utvikling er villig til å bidra i etableringsfasen av en artotekordning, og Kulturnett Norge er interessert i å påta seg ansvaret for å bygge opp en nasjonal artotekportal.

Vedlegg:

BRODD-Rapport artotekordning 1995

Notat om utleie av kunst- og kulturgjenstander. ABM-utvikling 2004

Notat fra Jan Inge Reilstad

4 Her kan vises til brev fra Artoteksentralen til daværende kulturminister Åse Kleveland datert 25.05.92 hvor det heter at "Artoteksentralen ville kunne ha klart seg vidare åleine med eit årleg driftstilskot på langt mindre enn det dei får både i KpA og Kunst i skolen".